

Göç Uyum ve Din

Fransa'da Türkler

Dr. Hilmi KELEŞ

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1899

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Eskiye

Yayın No | Publication Number: 405

Kitap Adı : Göç Uyum ve Din

Alt Başlık : Fransa'da Türkler

Book Title : Migration Integration and Religion

Subtitle : Turks in France

ISBN : 978-625-8596-18-2

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786258596182

Yazar | Author: Hilmi Keleş | orcid.org/0009-0004-8333-4176

Kurum | Institution: Diyanet İşleri Başkanlığı

ROR ID: ror.org/007x4cq57

Yayın Türü: Kitap | Publication Type: Book - Monograph

Yayın Dili: Türkçe | Language: Turkish

Ebat | Dimensions: 16 x 24 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 395 (xiv+381)

Yayın Tarihi | Publication Date: Nisan | April 2026

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: JFSR2 - İslami çalışmalar | Islamic studies

BISAC: SOC039000 - Din sosyolojisi | Social Science / Sociology of Religion

THEMA: JBSR - Dini gruplar ve toplumlar: sosyal gruplar | Social groups: religious groups and communities

LC Classification: BP65.F8 - Fransa'da İslam | Islam in France

DEWEY: 305.6 - Dini grupların sosyolojisi | Sociology of religion and religious groups

WoS Category: Sosyoloji | Sociology

WoS Citation Topics Meso: 6.256 - Din | Religion

WoS Citation Topics Micro: 6.256.2325 - Din çalışmaları | Religious Studies

Scopus Subject Areas: 1212 - Din Çalışmaları | Religious Studies

Atf Bilgisi | Cite as: Keleş, Hilmi. *Göç Uyum ve Din: Fransa'da Türkler*. FCR Yayın Ltd.-Eskiye, 2026.

© Tüm hakları saklıdır | All rights reserved: FCR YAYIN LTD.

Bu çalışma yazarın 2024 yılında bitirmiş olduğu "Türk Kökenli Göçmenlerin Avrupa Kültürüne Uyum Sürecinde Karşılaştığı Dini Sorunlar -Fransa Örneği-" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Göç Uyum ve Din

Fransa'da Türkler

Dr. Hilmi KELEŞ

Yazar Hakkında

Dr. Hilmi KELEŞ

01.04.1978 Çankırı Merkez Tuzlu Köyü doğumludur. İlkokulu, Tuzlu Köyü İlkokulu'nda tamamladı. Ortaokul ve liseyi, Çankırı İmam Hatip Lisesi'nde bitirdi. 2000 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 26.01.2001 tarihinde Ankara ili Kalecik ilçesi Akkaynak Köyü'nde İmam-Hatip olarak memuriyete başladı. 2003-2006 yıllarında DİB Konya Selçuk Dini Yüksek İhtisas Merkezi'nde vaizlik ve müftülük kursunu başarıyla tamamladı. 2006 Mayıs ayında Çankırı Yapraklı İlçesi'nde vaiz olarak göreve başladı. Buradaki görevine 2009 yılına kadar devam etti. 2009-2013 yılları arasında Fransa Paris Din Hizmetleri Ataşeliği bölgesinde dört yıl uzun süreli din görevlisi olarak vazife yaptı. Yurt dışı görevi dönüşü 2013 Eylül ayında Kırıkkale İl vaizi olarak göreve başladı. 2013 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Sosyolojisi Bölümü'nde yüksek lisansa, 2017 yılında ise yine aynı bölümde doktora eğitimine başladı. 13.06.2024 tarihinde "Türk Kökenli Göçmenlerin Avrupa Kültürüne Uyum Sürecinde Karşılaştığı Dini Sorunlar-Fransa Örneği" isimli tez çalışması ile doktora eğitimini tamamladı. 2020 Yılında DİB tarafından yapılan görevde yükselme sınavı neticesinde Uzman Vaiz kadrosuna geçiş yaptı. 2017-2024 yılları arasında Kırıkkale Müftülüğü İl Gençlik Koordinatörü olarak görev yaptı. Halen Kırıkkale İl Müftülüğü'nde Uzman Vaiz olarak göreve devam etmektedir. Yazarın uluslar arası çeşitli ilmi dergilerde yayınlanmış makaleleri, kitap bölümleri, sempozyum ve kongre bildirileri bulunmaktadır. Yazar, din sosyolojisi alanında; kimlik, kişilik, göç, sosyal uyum, gençlik vb. başlıklar çerçevesinde ilmi araştırmalarına devam etmektedir. Arapça, Fransızca ve İngilizce bilmekte olup, evli ve üç çocuk babasıdır.

About the Author

Dr. Hilmi KELEŞ

Hilmi Keleş was born on April 1, 1978, in Tuzlu Village, Central district of Çankırı. He completed his primary education at Tuzlu Village Primary School. He graduated from Çankırı Imam Hatip High School for his secondary and high school education. In 2000, he graduated from the Faculty of Theology at Ankara University. On January 26, 2001, he began his public service as an Imam-Hatip in Akkaynak Village, Kalecik district of Ankara. Between 2003 and 2006, he successfully completed the preaching and mufti training program at the Presidency of Religious Affairs (Diyanet) Konya Selçuk Religious High Specialization Center. In May 2006, he started working as a preacher in Yapraklı district of Çankırı, where he served until 2009. Between 2009 and 2013, he served for four years as a long-term religious official in the Paris Religious Services Attaché Office in France. After returning from his overseas duty, he was appointed as a provincial preacher in Kırıkkale in September 2013. In 2013, he began his master's degree in the Department of Sociology of Religion within the Division of Philosophy and Religious Studies at Ankara University Faculty of Theology. In 2017, he started his doctoral studies in the same department. On June 13, 2024, he completed his PhD with a dissertation titled "Religious Problems Faced by Turkish-Origin Immigrants in the Process of Integration into European Culture: The Case of France." In 2020, following a promotion examination conducted by the Presidency of Religious Affairs, he was appointed as an Expert Preacher. Between 2017 and 2024, he served as the Provincial Youth Coordinator at the Kırıkkale Mufti's Office. He currently continues to serve as an Expert Preacher at the Kırıkkale Provincial Mufti's Office. The author has published articles in various international academic journals, as well as book chapters and papers presented at symposiums and congresses. He continues his academic research in the field of sociology of religion, focusing on topics such as identity, personality, migration, social integration, and youth. He is proficient in Arabic, French, and English, is married, and has three children.

Kitap Hakkında

Göç Uyum ve Din Fransa'da Türkler

Göç, insanlık tarihi kadar eski bir toplumsal olgu olarak kabul edilmektedir. İnsanoğlu, yaşam serüveni esnasında bazen bireysel bazen aile olarak bazen de toplum halinde kitlesel bir şekilde göç etmiştir. Tarih boyunca cereyan eden göçler çok farklı nedenlerle gerçekleşmiştir. Yaşanan göç hadiseleri incelendiğinde, sebepler olarak savaşlar, kıtlıklar, rızık kazanma kaygısı vb. etkenler karşımıza çıkmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları da yirminci yüzyılın ortalarından itibaren Türkiye'den Fransa'ya ve diğer Avrupa ülkelerine iş bulup geçimlerini temin edebilmek amacıyla göç etmişlerdir.

1960'lı yılların başlarında bazı Avrupa ülkeleri ile yapılan iş gücü anlaşmaları kapsamında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları çalışmak için bu ülkelere geçici işçi statüsünde çalışmak üzere gittiler. Bu kapsamda ilk gidişlerin akabinde işçi transferlerinin belli bir süre resmi olarak devam etmesine karşın daha sonraki süreçte kaçak yollarla devam etmiştir. Bu arada farklı yollarla işçi olarak gidişler devam ederken artık ilk gidenler 5-10 yıl arasında bir çalışmadan sonra Türkiye'ye dönüşlerinin mümkün olmadığını anlamalarıyla birlikte aile birleşimi vesilesiyle eşlerini ve çocuklarını yaşadıkları Avrupa ülkelerine getirmeye başladılar. Bu hareketlilikle birlikte Avrupa ülkelerinde, ilerleyen yıllarda milyonlarca ifade edilen Türk vatandaşı nüfusu meydana gelmiştir. Bu toplumsal oluşum, sosyoloji, psikoloji, eğitim, ekonomi, siyaset gibi pek çok bilim dalının araştırma alanı olmak üzere ilgisini çekmeye başlamıştır. Başlangıcı itibariyle, geri dönüşü olacak bir işçi anlaşması ile gidişler yapıldığından, gittikleri ülkede azınlık konumunda yaşayacak olan işçilerin özellikle dini pratiklerini yaşamak gibi manevi ihtiyaçlarını nasıl karşılayacaklarıyla ilgili bir hazırlık yapılmamıştı. Bu durum da artık Avrupa'da kalıcı olan Müslüman Türkler için problem oluşturmaktaydı. İşte bu süreçte, Müslüman Türklerin başlangıçtan bu güne yaşadıkları dini pratiklerini uygulama sorunları ve dini içrikli sosyo-kültürel problemleri sosyolojik açıdan incelenmeye değer bir konu olmuştur. Giriş ve iki bölümden oluşan bu çalışmada, yabancı bir kültürün ortasında dini kimliğine sahip çıkarak o topluma uyum sağlamaya çalışan azınlık konumunda bir Müslüman topluluğun hayat tecrübesi incelenmektedir. Araştırmanın ilk bölümünde, kimlik, entegrasyon, ırkçılık, islamofobi, din, aile vb. gibi konuyla ilgili kavramlar değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise, Müslüman Türk toplumunun Fransa toplumsal alanlarında ve cami çevrelerinde oluşturdukları diaspora bölgelerinde yaşadıkları dini tecrübeleri namaz, başörtüsü, kıyafet vb. gibi çeşitli başlıklar altında irdelenmiştir. Bu bağlamda, kimliklerini koruyarak uyum sağlama imkânları tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din; Dini Pratikler; Kimlik; Uyum; Müslüman Türkler

About the Book

Migration Integration and Religion Turks in France

Migration is accepted as a social phenomenon as old as human history. Throughout their life journey, human beings have migrated sometimes individually, sometimes as families, and sometimes collectively as societies. Migrations that have taken place throughout history have occurred for many different reasons. When these migration events are examined, factors such as wars, famines, and the concern for earning a livelihood appear as primary causes. Citizens of the Republic of Türkiye have also migrated from Türkiye to France and other European countries since the mid-twentieth century in order to find jobs and sustain their livelihoods.

In the early 1960s, within the framework of labor agreements made with some European countries, citizens of the Republic of Türkiye went to these countries to work as temporary laborers. Following the initial migrations, although the official transfer of workers continued for a certain period, it later proceeded through illegal means. Meanwhile, as labor migration continued through different channels, the first migrants came to realize, after working for 5–10 years, that returning to Türkiye was no longer feasible. Consequently, through family reunification, they began to bring their spouses and children to the European countries where they resided. As a result of this mobility, a Turkish population in Europe—eventually reaching into the millions—emerged over the years. This social formation began to attract the attention of many academic disciplines such as sociology, psychology, education, economics, and political science. Since the initial migrations were carried out under labor agreements that anticipated eventual return, no preparation had been made regarding how these workers—who would live as minorities in the host countries—would meet their spiritual needs, particularly in practicing their religion. This situation created challenges for Muslim Turks who became permanent residents in Europe. In this context, the issues faced by Muslim Turks in practicing their religious beliefs, as well as their religiously oriented socio-cultural problems from the beginning to the present, have become a subject worthy of sociological examination. This study, consisting of an introduction and two chapters, examines the life experiences of a Muslim minority community striving to adapt to a foreign society while preserving its religious identity. In the first chapter, key concepts related to the subject—such as identity, integration, racism, Islamophobia, religion, and family—are evaluated. In the second chapter, the religious experiences of the Muslim Turkish community within French social spaces and in diaspora areas formed around mosques are analyzed under various themes such as prayer, headscarf, and clothing. In this context, the possibilities of achieving integration while preserving identity are discussed.

Keywords: Religion; Religious Practices; Identity; Integration; Muslim Turks

KISALTMALAR

ATİB	: Avrupa Türk İslam Birlięi
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çv.	: Çeviren
Çv. Ed.	: Çeviri Editörü
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİTİB	: Diyanet İşleri Türk İslam Birlięi
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
md.	: Madde
TBMM	: Türkiye Büyük Meclisi
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve Diğerleri

ÖNSÖZ

Bu araştırmada, 1960'lı yılların başlarından itibaren işçi alan Avrupa ülkelerinden Fransa'ya, geçici işçi olarak giden ve sonraki yıllarda oraya yerleşerek kalan Müslüman Türklerin, Fransa sosyo-kültürel yapısının içinde Müslüman ve Türk kimliklerini koruma arzusuyla birlikte, yaşadıkları uyum süreci irdelenmektedir. Bu çalışma, dört yıldan fazla süren etnografik alan incelemesinin farklı yöntemlerle elde edilen verilerinin analizi neticesinde ortaya çıkan sosyolojik bir üründür. Bu araştırma, Müslüman Türk işçilerin Fransa'da işçilik serüvenlerinin başlangıcından günümüze kadar, hem kendileri hem de Fransızlar tarafından geçici olarak görüldükleri ilk on-on beş yıl ve kalıcı oldukları her iki tarafça anlaşıldıktan sonraki süreçte, kimliklerine sahip çıkabilme ve uyum adına yaşadıkları dini sorunları konu edinmektedir. Farklı bir dine, milliyete, yaşam felsefesine, ekonomiye ve sosyo-kültürel yapıya sahip Fransa toplum hayatının merkezinde, azınlık konumdaki Türklerin kendi din ve kültürlerine göre yaşamaya çalışmalarının uyum sürecine etkileri, Müslüman Türklerin hayat tecrübeleri ekseninde tartışılmaktadır.

Çalışma, giriş ve iki bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde, araştırmanın hangi yöntemlerle incelendiği izah edilmektedir. Birinci bölümde, araştırma konusu ile bağlantılı olan ve onun içeriğine hayatın içinde ciddi etkileri bulunan din, dil, kimlik, kültür, entegrasyon, ırkçılık ve ekonomi gibi kavramsal çerçeve ele alınmakta ve araştırma problemi ile etkileşim durumları tartışılmaktadır. İkinci bölümde ise Müslüman Türklerin Fransa toplumsal alanlarında dini ve dinin etkisi altında olan sosyo-kültürel içerikli yaşam tecrübesi, onların ifadeleri ve araştırmacının gözlem verileri eşliğinde tartışılmaktadır. İslam'ın pratiklerinin ve özellikle toplumsal alanlarda görünür olanlarının uyum sürecine etkileri irdelenmektedir.

İnsanların ve toplumların vazgeçilmezi durumundaki dinin ve pratiklerinin, farklı dine ve sosyo-kültürel yapılara sahip ülkelerde toplum hayatına uyuma etkilerinin ele alındığı bu çalışmanın, Avrupa ülkelerinde yaşayan yaklaşık 10 milyon Müslüman Türk vatandaşı ile ilintili olarak farklı disiplinler tarafından yapılacak çalışmalara küçük de olsa bir katkısı ümit edilmektedir. Araştırma konusunu ilk düşünüp kendisiyle paylaştığımda alandaki ve akademik camiadaki bilgi birikimi ve tecrübesi ile destek veren, cesaretlendiren, yapılabilişliği konusunda ön açan, rehberlik eden ve daima samimiyetle yaklaşan çalışmadaki danışmanım, kıymetli hocam Prof. Dr. İhsan Çapcıoğlu'na çok teşekkür ederim.

Doktora ders dönemi sürecinde engin bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim, çalışmamız süresince de hep yanımda bulduğum, desteklerini gördüğüm değerli hocam Prof. Dr. Niyazi Akyüz ve araştırma esnasında destekleriyle her zaman benimle olan değerli hocam Prof. Dr. Ahmet Cahid Haksever'e teşekkür ederim. Araştırmanın muhtelif aşamalarında güler yüzüyle her zaman yardımcı olan, hiç tereddütsüz bilgi paylaşımlarında bulunan ve kıymetli zamanlarını ayıran Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Çınar'a teşekkür ederim.

Araştırma süresince aralarında yaşadığım ve çalışmamda her türlü desteği sağlayan, her zaman yanımda olan Fransa Corbeil-Essonnes Hz. Ömer Camii dernek yönetimi ve tüm cemaatine, araştırmanın başlangıç aşamasında yönlendirmelerde bulanarak yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. İsmet Eşmeli'ye çok teşekkür ederim.

Üzerimdeki emekleriyle ve bu günlere gelinceye kadar her türlü destekleriyle yol gösteren, yardımcı olan, bu çalışmamda da teşvik eden, dualarıyla her zaman yanımda hissettiğim babam Salim Keleş ve annem Hatice Keleş'e gönülden teşekkür ederim. Yine her zaman beni destekleyen, dualarıyla yanımda bulunan kayınbabam Osman Döngeloğlu ve kayınvalidem Meryem Döngeloğlu'na gönülden teşekkür ederim. Son olarak, bu zorlu süreç boyunca her zaman destekleriyle, teşvikleriyle, cesaretlendirmesiyle ve bana güveniyle yanımda bulunan kıymetli eşim Hamide Keleş'e ve onunla birlikte sevgileriyle beni daima motive eden sevgili kızlarım Kadriye Büşra, Beyza ve Zehra'ya çok teşekkür ederim.

Hilmi KELEŞ
Ankara 2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	ix
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Problemi	3
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	5
3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	7
4. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri	9
4.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	11
4.2. Veri Toplama Teknikleri	15
4.3. Araştırmacının Rolü	18
4.4. Araştırmada Yaşanan Zorluklar	21
BİRİNCİ BÖLÜM	
MÜSLÜMAN TÜRK TOPLUMUNUN FRANSA TECRÜBESİ	25
1.1. Din, Kültür, Aile, Entegrasyon, Kimlik ve Göç Kavramlarına Genel Bakış	25
1.1.1. Dini Yapı	25
1.1.2. Sosyal Kültürel Yapı	31
1.1.3. Aile Yapısı	36
1.1.4. Entegrasyon Kavramı	42
1.1.5. Kimlik Kavramı	46
1.1.6. Göç	49
1.2. Müslüman Türklerin Fransa'ya Sosyal Uyumunu Etkileyen Sebepler	52
1.2.1. Din	53
1.2.2. Dil-Eğitim	59
1.2.3. Kültür	64
1.2.4. Irkçılık	68
1.2.5. Ekonomi	72
1.2.6. İslamofobi	74
İKİNCİ BÖLÜM	
FRANSA'DAKİ MÜSLÜMAN TÜRK TOPLUMUNUN SOSYO-KÜLTÜREL ve DİNİ SORUNLARI	83
2.1. İbadetler ile İlgili Sorunlar	83
2.1.1. İbadet Mekânı (Cami/Mescit)	83
2.1.2. Din Görevlisi	98
2.1.3. Beş Vakit Namaz	108
2.1.4. Cuma Namazı	121
2.1.5. Bayram Namazı	130
2.1.6. Teravih Namazı	137
2.1.7. Namaz Vakitleri	145
2.1.8. Kurban	150

2.1.9. Oruç	158
2.1.10. Hac	165
2.1.11. Zekât	173
2.1.12. Cenaze Namazı ve Teçhiz-Tekfin İşlemleri	177
2.2. Kutsal Gün ve Gecelerle İlgili Sorunlar	184
2.2.1. Bayramlar (Ramazan ve Kurban)	185
2.2.2. Kandiller	192
2.2.2.1. Regaib Kandili (Gecesi)	192
2.2.2.2. İsrâ ve Mûraç Kandili (Gecesi)	193
2.2.2.3. Berat Kandili (Gecesi)	195
2.2.2.4. Kadir Gecesi	196
2.2.2.5. Mevlit Kandili	197
2.3. Din Eğitimi ile İlgili Sorunlar	202
2.3.1. Eğitim Mekânı	203
2.3.2. Öğretici	212
2.3.3. Öğrenci	222
2.3.4. Veli	233
2.3.5. Yöntem	242
2.3.6. Materyal	251
2.3.7. Olumsuz Çevre Etkisi	259
2.4. Kıyafet	271
2.4.1. Başörtüsü Sosyo-Kültürel Sorunlar	271
2.4.2. Yeme-İçme ve Helal Gıda	271
2.4.3. Kılık-Kıyafet	282
2.4.4. Başörtüsü	290
2.4.5. Çevre Faktörü	302
2.4.6. Bilgi Eksikliği	311
2.4.6. Okul Kantinleri	319
2.4.8. Okul Ortamı	327
2.4.9. İş Ortamı	335
2.4.10. İslamofobi	341
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	347
KAYNAKÇA	357
DİZİN	375